

Joanna Satoła-Staškowiak <https://orcid.org/0000-0002-8821-2379>
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
e-mail: jstaskowiak@ahelodz.pl

Adrian Makoć
Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
e-mail: makocadrian@gmail.com

Esperanto. Utopia czy rzeczywistość? – na podstawie współczesnych obserwacji językowych

Streszczenie

Celem artykułu jest przypomnienie o powstałym sto trzydzieści sześć lat temu języku esperanto i jego krótki opis. Wspomniano o motywach powstania języka esperanto i powodach jego używania przez esperantystów mimo ogromnej popularności języka angielskiego. Scharakteryzowano esperanto oraz uwzględniono współczesne przykłady jego użycia. Przyjrano się roli esperanto na świecie, a także samym użytkownikom. Podjęto próbę odpowiedzi na pojawiające się raz na jakiś czas pytanie, czy esperanto mogłoby jeszcze kiedykolwiek stać się językiem międzynarodowym. W celu badania przeprowadzono kilka wywiadów z autentycznymi użytkownikami tego języka, mieszkającymi w kilku krajach, by wskazać cechy świadczące o jego popularności i żywotności w tej grupie interlokutorów.

Słowa kluczowe: esperanto, sztuczny język, język międzynarodowy

Wstęp

Odkąd w jednej z popularniejszych na świecie aplikacji do nauki języków obcych Duolingo pojawił się w 2016 roku¹ kurs języka esperanto, zauważono znaczny wzrost liczby osób uczących się tego języka. Jest to dość zaskakujące, bo współcześnie rolę esperanto, czyli języka międzynarodowego, skutecznie pełni angielszczyzna. Uczenie się esperanto nie jest więc tak zasadne, jak wydawało się jeszcze sto lat temu. Co w takim razie ma na celu uczenie się dziś esperanto i kto się nim posługuje? Czy esperanto ma jeszcze szansę zastąpić język angielski i stać się pożądanym językiem międzynarodowym? Co odróżnia esperanto od innych, popularnych dziś języków? Jaką rolę odgrywa internet w świecie esperantystów? Czy czytelnik zna choćby jedno słowo w tym języku, chociaż nie ma o tym pojęcia? To wszystko postaramy się wyjaśnić na kolejnych stronach tego artykułu.

Metodologia

Dla istoty tego artykułu najważniejsze jest przypomnienie o esperanto i jego cechach charakterystycznych, przyjrzenie się obecnej jego roli w świecie, a także powodom jego używania oraz współczesnym użytkownikom tego języka, którzy w rozmowach jawią się jako grupa otwarta i ambitna. Zastanowimy się nad jego popularnością i żywotnością w określonej grupie interlokutorów.

W tekście podjęto także próbę odpowiedzi na pojawiające się raz na jakiś czas pytanie o to, czy esperanto mogłoby jeszcze kiedykolwiek stać się językiem międzynarodowym. Podstawę badania stanowią tematyczne publikacje oraz istotne autentyczne wywiady z esperantystami, czyli osobami, które ukończyły okres nauki tego języka i skutecznie się nim komunikują. Ze względu na ograniczenia objętościowe publikacji nie cytujemy całych wywiadów z respondentami, a jedynie konkluzje z nich płynące. Pełnych rozmów będzie można wysłuchać na kanale YouTube.

Badanie przeprowadzono na grupie ośmiu osób w wieku od 25 do 70 lat mieszkających w Polsce, Włoszech, Francji, Anglii, Kanadzie, Stanach Zjednoczonych oraz Argentynie. Wszystkim rozmówcom zadano pytania o osobiste powody nauki esperanto, sposób uczenia się języka i narzędzia, z których korzystają. Ważne było także z kim ćwiczą język, gdzie używają esperanto oraz o czy esperanto w jakiś sposób zmieniło ich życie, patrzenie na świat i ludzi. Otrzymane odpowiedzi pozwoliły lepiej zrozumieć respondentów, nakreślić ich sylwetki i argumenty, jakimi posługują się, opisując własny kontakt z esperanto.

¹ Od 2015 roku zaczęto dodawać tam materiały do nauki, zob. *Esperanto*, b.r.

Krótką historia powstania języka esperanto i spotkań esperantystów

Esperanto to sztuczny język opracowany w 1887 roku przez polskiego lekarza, Ludwika Zamenhafa, który urodził się w 1859 roku w Białymstoku na terenie dzisiejszej Polski. Zamenhof był zaniepokojony konfliktami i nieporozumieniami pomiędzy różnymi narodami, a zwłaszcza barierami językowymi, które przeszkadzały w komunikacji między ludźmi. W związku z tym postanowił stworzyć język, który byłby łatwy do nauczenia się i służyłby jako uniwersalne narzędzie komunikacji międzynarodowej.

Esperanto jest oparte na kilku językach europejskich, takich jak: język łaciński, język angielski, język francuski, język niemiecki i język rosyjski. Ludwik Zamenhof wyekscerpował elementy z tych języków i połączył je w spójny i łatwy do uczenia się system. Esperanto ma regularną gramatykę i nie posiada wyjątków, co zdaniem użytkowników ułatwia jego naukę. Po opracowaniu systemu języka esperanto Zamenhof rozpoczął jego promowanie na całym świecie. Wkrótce powstały pierwsze grupy esperantystów, które organizowały spotkania, konferencje i wydawały publikacje w języku esperanto (zob. Kiselman, 2008). W roku 1905 w Boulogne-sur-Mer we Francji zainicjowano Światowy Kongres Esperanto (esp. *Universala Kongreso de Esperanto*, zob. *Światowy Kongres Esperanto*, b.r.), który jest największą coroczną imprezą esperantystów, organizowaną od 1905 roku niemal nieprzerwanie². Dwa spotkania kongresu odbyły się w Krakowie: w 1912 roku z udziałem 946 uczestników z 28 krajów oraz w 1931 roku z 900 uczestnikami³. W roku 2009 z okazji sto pięćdziesiątej rocznicy urodzin twórcy esperanto kongres odbył się w rodzinnym mieście Zamenhafa, Białymstoku⁴.

Esperanto szybko zyskało popularność wśród ludzi z różnych krajów, którzy chcieli komunikować się bez barier językowych. Obecnie istnieją setki tysięcy esperantystów na całym świecie, a język ten jest używany w różnych dziedzinach, takich jak literatura, nauka, turystyka i dyplomacja. Trudno jednoznacznie stwierdzić, ile dokładnie osób posługuje się tym językiem płynnie, ale według szacunków władają nim przynajmniej dwa miliony ludzi na całym świecie, a jako językiem pierwszym mówi w nim około tysiąca osób (zob. Wandel, 2014; Potjewyd, 2021). Warto dodać, że ojczystym językiem Zamenhafa był rosyjski, ale dorastał on, mówiąc również w języku jidysz. Jako że wychował się w Białymstoku, posługiwał się także lokalnymi językami – polskim i białoruskim. Jego ojciec nauczał języka francuskiego oraz niemieckiego, z którymi zapoznał też swojego syna. Na uniwersytecie Zamenhof uczył się łaciny, greki, języka hebrajskiego i aramejskiego. Dalej podczas swojego życia poznał angielski, litewski, włoski, a nawet język skonstruowany dekadę wcześniej

² Wyjątkiem były czasy pierwszej i drugiej wojny światowej oraz okres pandemii COVID-19.

³ Jednym z ważnych powodów zorganizowania kongresu w Krakowie w 1912 roku, który był ósmym z kolei, było łagodniejsze traktowanie przez austriackie władze w porównaniu do innych części podzielonego kraju. Dopiero w 1937 roku kongres światowy odbył się w Warszawie, z udziałem 1120 uczestników, a następnie ponownie w 1959 roku, z okazji stulecia urodzin Zamenhafa, z udziałem 3256 uczestników. W 1987 roku Warszawa gościła jubileuszowy kongres stulecia, który pobił rekord pod względem liczby uczestników – 5946.

⁴ Pełna lista miast z danymi frekwencyjnymi, w których dotychczas odbywał się Światowy Kongres Esperancki zob. *Światowy Kongres Esperanto*, b.r.

przez niemieckiego księdza Johanna Martina Schleyera⁵. Ostatni z wymienionych języków to volapük (lub wolapik) i na dobrą sprawę został wyparty przez esperanto. Szacuje się, że językiem volapük⁶ mówi obecnie około dwudziestu osób.

Rys. 1. Pierwszy kongres esperanto, 1905 rok, Boulogne-sur-Mer

Źródło: *World's first Esperanto Congress in Boulogne-sur-Mer (France), 1905, 2017.*

W Polsce organizowane są lokalne kongresy esperantystów. W lipcu 2023 roku w Siedlcach odbył się 40. Polski Kongres Esperantystów, w którym uczestnictwo zadeklarowało 98 osób (zob. *Pola Esperanto-Asocio*).

Charakterystyka wybranych cech języka esperanto

Kiedy w 1887 roku esperanto zostało zaprezentowane opinii publicznej, składało się z około 900 rdzeni i afiksów, z których można było utworzyć od 10 000 do 12 000 słów. Obecnie słowniki tego języka zawierają od 15 000 do 20 000 rdzeni, z których można stworzyć setki tysięcy słów. To dla nas, językoznawców ważna informacja świadcząca o tym, że język ten wciąż ewoluje. Jest to również cecha każdego języka naturalnego (zob. Kiselman, 2008).

⁵ *Volapük, wolapik* (nazwa oznacza „język (ogólno)światowy” od ang. *world* ‘świat’ i *speak* ‘mowa’) – język sztuczny opracowany w 1879 roku przez niemieckiego księdza Johanna Martina Schleyera, który wierzył, że robił to z nakazu Boga. Powstał na bazie łaciny, niemieckiego, francuskiego i angielskiego.

⁶ W języku duńskim istnieje nawet wyrażenie „Det er (det rene) volapyk” w tłumaczeniu „Dla mnie to (czysty) Volapyk” w odniesieniu do języka volapük, co może być ekwiwalentem polskiego „Równie dobrze mogłoby to być po chińsku”. Zob. *It's all Greek to me.*

Esperanto ma kilka cech charakterystycznych, które wyróżniają go spośród innych języków. Ma regularną gramatykę, co oznacza, że reguły językowe stosowane są bez wyjątków, i na ten wyróżnik zwracają uwagę wszyscy użytkownicy esperanto, z którymi udało nam się porozmawiać. Ich zdaniem łatwiej jest się go nauczyć i unikać pomyłek. Jakie są typowe cechy esperanto jako języka? Być może najbardziej charakterystyczne jest to, że słowa składają się z elementów niezmiennych, a klasy słów, zwane też kategoriami leksykalnymi, są jasno oznaczone końcówkami. Rzeczowniki kończą się na *-o*, przymiotniki na *-a*, przysłówki na *-e*, czasowniki w bezokoliczniku na *-i*, w czasie teraźniejszym na *-as*, w czasie przeszłym na *-is*, w czasie przyszłym na *-os*, tak samo dla wszystkich czasowników. Mamy więc: przymiotnik *blua* (pol. ‘niebieski’), przysówek *blue* (pol. ‘niebiesko’), połączenie słów *blue verda* znaczy po polsku ‘niebiesko-zielony’, a zatem *blua ĉielo* to po polsku ‘niebieskie niebo’ i *La ĉielo estas blua* – ‘Niebo jest niebieskie’. Procesy słowotwórcze nie wydają się skomplikowane, gdyż z pomocą jednego rdzenia i różnych sufiksów można stworzyć wiele regularnych form wyrazowych, por. rzeczownik *sano* (pol. ‘zdrowie’); przysówek *sane* (pol. ‘zdrowo’); *sani* (pol. ‘być zdrowym’); następnie: *Sanu!* (pol. ‘Życzę ci dobrego zdrowia!’), a dodając inne morfemy, stworzymy: *sanigi* (pol. *uzdrowiać*), *saniga* (pol. ‘uzdrowiający’), *malsana* (pol. ‘chory’), *malsano* (pol. ‘choroba’), *malsani* (pol. ‘być chorym’), *malsanulejo* (pol. ‘szpital’) itd.

Ciekawie wypada zestawienie języka esperanto z wybranymi językami europejskimi. Przyjrzyjmy się czasownikowi *być* w czasie teraźniejszym (tab. 1) i przeszłym (tab. 2), gdzie do podstawy czasownika dodaje się końcówki, które oznaczają osobę i liczbę, na przykład *-as* dla czasu teraźniejszego, *-is* dla czasu przeszłego, *-os* dla czasu przyszłego.

Tab. 1. Czasownik *być* (czas teraźniejszy)

Angielski	Hiszpański	Francuski	Niemiecki	Esperanto
<i>I am</i>	<i>Yo soy</i>	<i>Je suis</i>	<i>Ich bin</i>	<i>Mi estas</i>
<i>You are</i>	<i>Tu eres</i>	<i>Tu es</i>	<i>Du bist</i>	<i>Vi estas</i>
<i>He/she is</i>	<i>El/ella es</i>	<i>Il/elle est</i>	<i>Er/sie/es ist</i>	<i>Li/ŝi estas</i>
<i>We are</i>	<i>Nosotros somos</i>	<i>Nous sommes</i>	<i>Wir sind</i>	<i>Ni estas</i>
<i>You are</i>	<i>Vosotros sois</i>	<i>Vous etes</i>	<i>Ihr seid</i>	<i>Vi estas</i>
<i>They are</i>	<i>Ellos/ellas son</i>	<i>Ils/elles sont</i>	<i>Sie sind</i>	<i>Ili estas</i>

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 2. Czasownik *być* (czas przeszły)

Angielski	Hiszpański	Francuski	Niemiecki	Esperanto
<i>I was</i>	<i>Yo fui</i>	<i>J'ai été</i>	<i>Ich war</i>	<i>Mi estis</i>
<i>You were</i>	<i>Tu fuiste</i>	<i>Tu as été</i>	<i>Du warst</i>	<i>Vi estis</i>
<i>He/she was</i>	<i>El/ella fue</i>	<i>Il/elle a été</i>	<i>Er/sie/es war</i>	<i>Li/ŝi estis</i>
<i>We were</i>	<i>Nosotros fuimos</i>	<i>Nous avons été</i>	<i>Wir waren</i>	<i>Ni estis</i>
<i>You were</i>	<i>Vosotros fuisteis</i>	<i>Vous avez été</i>	<i>Ihr wart</i>	<i>Vi estis</i>
<i>They were</i>	<i>Ellos/ellas fueron</i>	<i>Ils/elles ont été</i>	<i>Sie waren</i>	<i>Ili estis</i>

Źródło: opracowanie własne.

Tab. 3. Czasy gramatyczne w esperanto i odmiana czasownika *paroli* (pol. ‘mówić’)

Czas przeszły	Czas teraźniejszy	Czas przyszły
<i>Mi parolis</i>	<i>Mi parolas</i>	<i>Mi parolos</i>
<i>Vi parolis</i>	<i>Vi parolas</i>	<i>Vi parolos</i>
<i>Li/ŝi parolis</i>	<i>Li/ŝi parolas</i>	<i>Li/ŝi parolos</i>
<i>Ni parolis</i>	<i>Ni parolas</i>	<i>Ni parolos</i>
<i>Ĝi parolis</i>	<i>Ĝi parolas</i>	<i>Ĝi parolos</i>
<i>Ili parolis</i>	<i>Ili parolas</i>	<i>Ili parolos</i>

Źródło: opracowanie własne.

Tryb warunkowy czasownika tworzony jest przez dodanie końcówki *-us*, mamy więc: *mi parolus* (pol. ‘mówiłbym/mówiłabym’). Natomiast tryb rozkazujący otrzymuje się za pomocą końcówki *-u*, por. *parolu!* (pol. ‘mów!’).

Każdy z naszych respondentów podkreśla to, co już wiemy – że w esperanto nie ma nieregularnych czasowników ani nieregularnych form odmiany czasowników, dzięki czemu nauka odmiany czasowników w tym języku jest bardzo prosta. To z kolei powoduje, że tempo poznawania języka oraz możliwość skutecznego porozumiewania się za jego pomocą są znacznie szybsze w porównaniu z innymi językami.

Kolejną cechą charakterystyczną języka esperanto jest jego elastyczność, co oznacza, że można tworzyć nowe słowa i formy, aby wyrażać nowe idee i koncepcje. Cecha ta zachęca do kreatywności i innowacyjności. Ponieważ język ten jest elastyczny i prosty w użyciu, można łatwo tworzyć nowe wyrażenia i sformułowania, co czyni go bardzo interesującym dla twórców literackich i artystów. Dodatkowym atutem esperanto jest jego neutralność kulturowa – język ten nie jest powiązany z żadnym krajem czy kulturą, więc nie ma w nim wpływów jednej konkretnej narodowości. Język ten jest stworzony jako uniwersalne narzędzie komunikacji, które może być używane przez osoby z różnych krajów i kultur.

Jak brzmi esperanto? Fonetyka esperanto, jak podkreślają nasi rozmówcy, nie stanowi większego problemu, jest łatwa, nie sprawia problemów w wymowie. Język ten posiada 28 liter, z których każda ma tylko jednoznaczny wymowę. Esperanto ma 5 samogłosek, które są takie same jak w języku polskim: *a, e, i, o, u*. Są one zawsze wymawiane tak samo, niezależnie od kontekstu. Istnieją 23 spółgłoski. Ciekawe jest, że nie ma wśród nich spółgłosek wymawianych gardłowo, takich jak polskie *h*, ani spółgłosek miękkich, jak polskie *ć* czy *ń*. Esperanto pozbawione jest dyftongów, a wszystkie głoski w wyrazie wymawiane są oddzielnie. Akcent w esperanto zawsze pada na przedostatnią sylabę wyrazu. Ta regularność jest często wskazywaną przez respondentów cechą, która ma świadczyć o możliwości szybkiego opanowania języka. Ciekawostką stanowi intonacja, która nie jest tak istotna, jak na przykład w angielskim czy francuskim. Można powiedzieć, że w esperanto nie ma złożonej intonacji, zdania są wymawiane w jednostajnym tempie i tonie (Kiselman, 2008).

Jakie trudności stwarza esperanto uczącym się?

Trudności w nauce esperanto, podobnie jak każdego innego języka, zależą przede wszystkim od języka ojczystego i innych języków, którymi włada osoba ucząca się. Choć esperanto skonstruowano w sposób umożliwiający łatwe i szybkie opanowanie, to jednak pojawiają się pewne trudności. Należą do nich formy biernika, które dla osób posługujących się językiem z rozbudowaną fleksją nie stanowią problemu, ale na przykład dla użytkowników języka angielskiego koncept biernika może okazać się trudny do zrozumienia. Biernik w esperanto jest przypadkiem służącym do wyrażania bezpośredniego przedmiotu czynności, czyli określenia, na co dokładnie kierowana jest akcja wyrażana przez czasownik. W zdaniu *Mi manĝas pomon* (pol. ‘Ja jem jabłko’) biernik *pomon* (pol. ‘jabłko’; forma mianownika brzmi *pomo*) wskazuje na to, co jest bezpośrednim przedmiotem czynności. W zdaniu *Li legas libron* (pol. ‘On czyta książkę’), gdzie biernik *libron* (pol. książkę; forma mianownika to *libro*) określa bezpośredni obiekt. Sama forma biernika powstaje na skutek dodania prefiksu *-n* do rzeczownika. Jak twierdzą nasi respondenci, dzięki użyciu przypadków w esperanto osoby, które nauczyły się tego języka, mają ułatwione przyswajanie innych języków, również wykorzystujących przypadki.

Kolejną przeszkodę mogą stanowić korelatywy (głównie zaimki) (Marian, b.r.), służące w esperanto do zadawania pytań, wyrażania pojęć nieokreślonych lub względnych oraz ogólnych. Są one tworzone przez połączenie wspólnego rdzenia z różnymi końcówkami, co prowadzi do powstania zestawu słów o powiązanych znaczeniach. W esperanto istnieje 12 podstawowych korelatywów (tab. 4). Często ze względu na swoje podobieństwo sprawiają one problem, któremu trzeba poświęcić sporo czasu.

Tab. 4. Podstawowe korelatywy w esperanto

Korelatyw	Tłumaczenie	Przykład	Tłumaczenie
<i>ki-</i>	który? co?	<i>Kiu estas via amiko?</i>	Kto jest twoim przyjacielem?
<i>tio-</i>	tamto, to	<i>Tio estas bela kato.</i>	To jest piękny kot.
<i>i-</i>	jakikolwiek, jakiś, kiedykolwiek	<i>Ĉu vi havas iun ajn ideon?</i>	Czy masz jakikolwiek pomysł?
<i>ĉi-</i>	ten, każdy	<i>Ĉi tiu estas mia hundo.</i>	Ten jest moim psem.
<i>neni-</i>	żaden, nie, ani jeden	<i>Neniu estis tie.</i>	Nie było tam nikogo.
<i>ali-</i>	inny, inny jeszcze	<i>Aliaj homoj estas tie.</i>	Inni ludzie są tam.
<i>ĉiu-</i>	każdy, każdy z osobna, wszyscy	<i>Ĉiuj homoj estas malsamaj.</i>	Wszyscy ludzie są różni.
<i>ti-</i>	tamtę (jeden)		
<i>tiom-</i>	tak dużo, tamto	<i>Mi ne povas danci tiom rapide.</i>	Nie mogę tańczyć tak szybko.

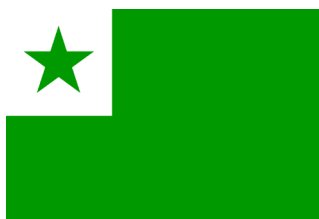
Korelatyw	Tłumaczenie	Przykład	Tłumaczenie
<i>kiam-</i>	kiedy?		
<i>kie-</i>	gdzie?	<i>Kie estas la biblioteko?</i>	Gdzie jest biblioteka?
<i>kial-</i>	jak?	<i>Kial vi fartas?</i>	Jak się masz?

Źródło: opracowanie własne.

Esperanto w kulturze masowej

Liczba użytkowników esperanto zaczęła znacznie wzrastać wraz z rozwojem internetu. Znana platforma do nauki języków o nazwie Duolingo zaczęła oferować w 2015 roku kursy języka esperanto w swoich materiałach edukacyjnych. Rok później 350 000 osób zarejestrowało się, aby uczyć się esperanto jako jednego z języków obcych udostępnianych przez tę aplikację. Do 2018 roku liczba uczących się wzrosła do ponad miliona. Istnieją cztery kursy, które uczą esperanto jako jednego z języków obcych na platformie. Każdy z kursów jest przeznaczony dla innej grupy osób w zależności od języka, którym posługuje się uczeń. Są wersje kursu dla mówiących po angielsku, hiszpańsku, portugalsku i francusku.

W 2012 roku Tłumacz Google dodał esperanto do swoich języków. Co ciekawe, zarówno Tłumacz Google, jak i Vasco Translator zawierają również esperanto w swojej funkcji tłumaczenia zdjęć. Nie jest to jedyna ciekawostka związana z esperanto. Istnieją bowiem stacje radiowe nadające swoje programy w esperanto, tak było do 2006 roku w Polskim Radiu, nadal przygotowywane są audycje, które można pobrać ze stron internetowych Pola Retradio en Esperanto. Interesujące, że chińskie radio rządowe prowadzi audycje w języku chińskim (mandaryńskim) oraz esperanto. W sieci dostępnych jest wiele stron internetowych w języku esperanto, część z nich opatrzona jest międzynarodowym symbolem esperantystów – zieloną gwiazdą. Flaga esperanto została przyjęta w 1905 roku. Widniejąca na niej zielona gwiazda jest symbolem wzajemnego uznania dla wszystkich użytkowników esperanto.

Rys. 2. Flaga esperanto

Źródło: Faber, 2022.

Ze względu na swój międzynarodowy charakter kultura esperanto jest zróżnicowana. Na świecie wydawane są czasopisma i książki w języku esperanto. Istnieją także gazety esperanckie, takie jak „Monato”. Na esperanto przekładane są teksty specjalistyczne

i literatura piękna. Wśród tłumaczonych na esperanto autorów znalazł się na przykład poeta Julian Tuwim.

Osobom, które nie miały dotychczas styczności z językiem esperanto, może się wydawać, że nie znają żadnego charakterystycznego dla niego słowa. Tymczasem znana większości nazwa napoju Mirinda wywodzi się z języka esperanto, w którym oznacza „przedziwny, godny podziwu, cudowny”.

Esperanto można usłyszeć na żywo w kawiarniach, na przykład w Kawiarni językowej na Placu Esperanto w szwedzkim mieście Göteborg lub w Białostockiej Kawiarni Językowej (projekt realizowany przez wolontariuszy Białostockiego Towarzystwa Esperantystów od początku 2009 roku) (*Białostocka Kawiarnia Językowa*, b.r.).

Istnieje również esperancka wersja *Wikipedii*. Nazywa się *Vikipedio* i może pochwalić się liczbą aż 328 000 artykułów. Dzięki temu jest obecnie trzydziestą piątą największą *Wikipedią* w ogóle (Faber, 2022).

Po co uczyć się języka esperanto?

Pytanie o powód wyboru esperanto zadano ośmiu osobom, które postanowiły uczyć się tego języka. Wybrane fragmenty odpowiedzi, cytowane dalej, przybliżą nam, czym kierowali się respondenci⁷.

„Podoba mi się idea esperanto. Uważam, że angielski jest okropnym wyborem, jeżeli chodzi o język międzynarodowy – za dużo w nim wyjątków, a pisownia i wymowa za mało mają ze sobą wspólnego. Esperanto byłoby dużo lepszą opcją” (Magdalena, Włochy).

„Wydaje mi się, że moje osobiste powody są dość nietypowe, choć być może wpisują się w szerszy trend wśród esperantystów, których znam. Zacząłem uczyć się esperanto w wieku 12 lat, w szóstej klasie szkoły podstawowej, więc w żadnym wypadku nie była to decyzja z pełną świadomością wszelkich konsekwencji, ale po prostu najwyraźniej mi się nudziło i chciałem jakoś zająć swój czas. Chyba już wtedy interesowałem się językami, o esperanto usłyszałem kiedyś prawdopodobnie w telewizji, więc dzień przed wyjazdem na ferie zimowe, gdzie miałem być pozbawiony dostępu do internetu, znalazłem podręcznik do samodzielnej nauki w internecie i wydrukowałem parę pierwszych lekcji” (Tobiasz, Polska).

„Jestem wyznawczynią wiary Bahá’í, a jednym z naszych przekonań jest jedność ludzkości. Aby osiągnąć najwyższy stopień jedności, wierzymy, że każdy powinien mówić przynajmniej dwoma językami. Najlepiej, kiedy te dwa języki będą językiem ojczystym i powszechnym językiem pomocniczym. Oczywiście nie ma jednego, który zostałaby uznany za powszechny, ale [...] zgodziliśmy się na naukę esperanto jako najbliższego i najbardziej udanego kandydata na uniwersalny język pomocniczy” (Chloe, Kanada).

„Uczę się esperanto, ponieważ jest to dobra zabawa i ...pasjonuję się językami. Już znam francuski, a esperanto przypadkowo wpadło mi w ręce, gdy odświeżałem sobie pewne rzeczy na ten temat, i mnie zaciekawiło. Pomysł na sztucznie stworzony język był

⁷ Tłum. A. Makoć.

tak interesujący, a jako zapalony lingwiŝta... no cóż... musiałem sprawdzić, o co w tym chodzi. I oto tutaj jestem trzy lata później” (Erin, Stany Zjednoczone).

„Na początku [zaczęłem uczyć się esperanto – przyp. aut.] z czystej ciekawości. Zawsze interesowałem się językami i lubiłem uczyć się nowych rzeczy. [...] Już jako nastolatek po raz pierwszy przeczytałem o esperanto w artykule czasopisma «Automóvil Club Argentino», który przypadkowo wpadł mi w ręce. Był to reportaż o profesorze Alberto Viglianim (1911–2004), który nauczał języka w siedzibie Związku Esperanto w Buenos Aires. Później w domu ciotki odkryłem encyklopedię, która przedstawiała zwięzłą, ale kompletną gramatykę esperanto, co wzbudziło moje ówczesne zainteresowanie i przetrąło ścieżki do tego, że jakiś czas później, w wieku 18 lat, znalazłem na półkach starej i znanej księgarni na ulicy Florida w centrum Buenos Aires książkę zatytułowaną *Kompletny kurs międzynarodowego języka esperanto* autorstwa E. Rodrígueza Ontorii, kupiłem ją natychmiast i tym samym wszedłem definitywnie do świata esperanto” (Pablo, Argentyna).

„Zawsze chciałem nauczyć się języka [obcego – przyp. aut.] i próbowałem kilka razy na własną rękę. Nigdy mi się to nie udało, a uwielbiam kody i szyfry. Kiedy zetknąłem się z esperanto 50 lat temu, kiedy byłem w szkole średniej, miało ono dodatkową ideę bycia «międzynarodowym» i to mnie zaintrygowało. Do niedawna nie miałem szansy naprawdę nauczyć się esperanto, a nadal podoba mi się pomysł komunikowania się z ludźmi z kilku innych kultur i narodowości” (Rich, Stany Zjednoczone).

Rozmówcom zadano także pytanie o narzędzia lingwistyczne, pomocne w procesie uczenia się języka. Starsi respondenci jako narzędzie przydatne w ich nauce na pierwszym miejscu wskazują książki⁸ i słowniki (na przykład *Słownik wielojęzyczny Anteojito*) oraz stacjonarne kursy językowe⁹, a także wymianę korespondencji z innymi uczącymi się esperanto. Wszyscy respondenci ostatecznie jednak twierdzą, że największe sukcesy odnieśli dzięki internetowi (mogąc rozmawiać z innymi uczącymi się esperanto na świecie). Od połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, kiedy internet zyskał popularność, esperanto zostało na nowo odkryte, do czego przyczyniły się: poczta elektroniczna, listy mailingowe, fora dyskusyjne, czaty i komunikatory. Istotną rolę odegrały także aplikacje do nauki języka, zwłaszcza Duolingo, oraz pozostałe, takie jak aplikacja Memrise czy kurs Learnu.net. Respondenci podają przykład YouTube, na którym można znaleźć wiele cennych filmów, na przykład *Pasporto al la Tuta Mondo*. Niedawno pojawiła się oferta

⁸ Erin Zarro, Stany Zjednoczone: „Zaczęłem od książek i stwierdziłem, że to trudne. Potem znalazłem Duolingo, kiedy jeszcze było dobre i fajne, dopóki go nie zaktualizowano [według rozmówcy nowa wersja przypomina bardziej grę niż aplikację do nauki języków – przyp. aut.]. Teraz zbyt łatwo używać jej dla punktów zamiast do nauki”. Anna Lowenstein, Anglia: „Języka nauczyłam się w wieku 13 lat z książki wypożyczonej z biblioteki. Książka składała się z dwudziestu lekcji i po przebrnięciu przez nie (było to niesamowicie łatwe w porównaniu z francuskim i łaciną, których uczyłam się w szkole), kupiłam sobie tomik opowiadań, kieszonkowy słownik i zaczęłam czytać”. Pablo León, Argentyna:

⁹ Pablo León, Argentyna: „Kiedy zacząłem uczyć się esperanto (w 1978 roku), były na to tylko trzy metody: uczęszczanie na kursy stacjonarne, uczenie się go na odległość drogą korespondencyjną albo samodzielna nauka poprzez czytanie książek lub materiałów do nauki. Jak już wspomniałem powyżej, zrobiłem to tym trzecim sposobem. Znacznie później, wraz z pojawieniem się najpierw internetu, a następnie mediów społecznościowych, możliwości nauki języka i ćwiczenia go zaczęły się mnożyć. Na początku, kiedy się go uczyłem, zacząłem korespondować z młodymi w moim wieku z innych krajów: korespondowałem i wymieniałem pocztówki z Walijszczykiem, Polakiem i dwiema dziewczynami z nieistniejącej dziś Jugosławii”.

bezpłatnych zajęć Zoom dla esperantystów, podczas których można zapoznać się z podręcznikami *Complete Esperanto* i *Enjoy Esperanto* oraz ćwiczyć konwersacje w esperanto.

Czy esperanto jest warte uwagi oraz czasu? To pytanie towarzyszy niniejszym badaniom od ich początku. Wszyscy rozmówcy uważają, że tak. Stoją za tym różne argumenty. Dla wszystkich respondentów nie bez znaczenia jest prostota esperanto, którego mogą nauczyć się nawet osoby mające problem z innymi językami. O zasadności nauki esperanto świadczą dwie wybrane wypowiedzi: „Jest to pytanie trudne [...], jako że dla niektórych nauka języka, który nie jest używany przez miliony, może być stratą czasu, a dla niektórych ogromną zaletą i sprawą wartą poświęcenia uwagi. Z lingwistycznego punktu widzenia można opanować biegłość w esperanto w około jednej dziesiątej czasu, którego potrzebowałbyś na naukę języka naturalnego, takiego jak hiszpański czy niemiecki. Dla osób, które chcą nauczyć się obcego języka tylko z powodów hobbystycznych lub lingwistycznych, esperanto jest świetnym wyborem ze względu na swoją prostotę i regularność. Jest też świetnym punktem wyjścia dla osób jednojęzycznych i może pomóc w nauce innych języków z racji tego, że esperanto w bardzo prosty sposób przedstawia wiele aspektów gramatycznych (czasy, prefiksy, części mowy, przypadki), dzięki czemu wiedzę tę łatwiej zastosować podczas nauki języka naturalnego” (Magdalena, Włochy).

Nauka esperanto jest poza lingwistycznym aspektem tego zjawiska pewną ideą otwartości na świat i innych ludzi: „Nauka esperanto może być świetnym rozwiązaniem dla osób podróżujących ze względu na fakt, że esperantystów można spotkać na całym świecie i są oni swego rodzaju rodziną. Jeżeli, podróżując, spotkasz osobę, która mówi po angielsku, ten fakt z pewnością nie będzie podstawą do stworzenia z nią silnej relacji. Natomiast spotykając podczas podróży esperantystę, ze względu na fakt, że nie jest to liczna na skalę światową grupa, od razu stanie się to bazą do stworzenia więzi z tą osobą. Z różnych grup podróżniczych wiem, że esperantyści bardzo często oferują kąpiel w swoim domu innym esperantystom i z wielką chęcią zapraszają ich na kawę, oprowadzają po mieście itp.” (Adrian, Polska).

„Często gościłem w moim mieszkaniu esperantystów, którzy przyjeżdżali do mojego miasta i byłem dla nich przewodnikiem” (Pablo, Argentyna).

Na pytanie, co znajomość esperanta zmieniło w życiu naszych respondentów, wszyscy odpowiadają podobnie jak Rich czy Tobiasz, dając do zrozumienia, że dzięki esperanto poszerzone zostały ich horyzonty, wzmocniła się tolerancja i rozwinęły kontakty interpersonalne. Jak mówi Rich: „Zdałem sobie sprawę, że nauka esperanto wyostrza moje myślenie i wzbudza we mnie większą chęć poznawania innych kultur”. Zdaniem Anny zmieniło się także najbliższe otoczenie: „Mojego włoskiego męża poznałam na Światowym Kongresie Esperantystów w Bułgarii w 1978 roku, a trzy lata później zamieszkałam w Rzymie. Jako że poznaliśmy się, używając esperanto, było oczywiste, że to język, którym rozmawialiśmy w domu – i nadal rozmawiamy, trzydzieści lat później. Nasi dwaj synowie również mówią w esperanto, i kiedy byli mali, co roku zabieraliśmy ich na spotkanie rodzin esperanckich na Węgrzech”. Dla Pabla esperanto jest towarzyszem od prawie pięćdziesięciu lat: „Esperanto to mój drugi język [...] po moim języku ojczystym, hiszpańskim. Mówię w esperanto od 45 lat. Zacząłem się go uczyć, gdy miałem 18 lat. Dziś mam 63 lata. Nie wyobrażam sobie życia bez esperanto. Był obecny i jest związany

z wieloma ważnymi aspektami i momentami mojego życia osobistego i społecznego. Dało mi to inną wizję świata i pozwoliło zrozumieć postępowanie innych ludzi. Pozwoliło mi też spojrzeć na obcokrajowców jak na rodaków, z tymi samymi problemami, lękami, marzeniami i nadziejami. Jak już powiedziałem wcześniej, z pasją przyjąłem ten język, jego praktykę i rozpowszechnianie, co pozwoliło mi łączyć się, spotykać, zaprzyjaźniać się i współpracować z niesamowitymi ludźmi z całego świata, których inaczej nigdy bym nie spotkał”.

Dla niektórych naszych rozmówców nauka esperanto stała się początkiem drogi twórczej, w tym wypadku translatorskiej. Jak stwierdza Erin¹⁰: „Uczę się razem z przyjacielem, którego poznałem na jednym z początkowych kursów. W zasadzie sami stworzyliśmy nasz własny program nauczania. Przed tym kursem korzystałem z aplikacji Memrise i Duolingo. Razem uczestniczyliśmy w kursie zorganizowanym przez klub esperanto w Londynie (online). Przeszliśmy przez cały kurs wideo *Esperanto Pasporta la tuta Mondo* [dostępny w całości na YouTube – przyp. aut.]. Teraz tłumaczmy *Alicję w Krainie Czarów*”.

Podsumowanie

Jesteśmy przekonani, że ludzie uczą się esperanto bardziej z powodów idealistycznych niż ekonomicznych, co potwierdzają nasze rozmowy z respondentami. Wszystkie osoby dzielące się z nami informacjami o esperanto podkreślają, że z jakiegoś powodu nie są przekonane, że język angielski powinien być tak zwanym językiem międzynarodowym i dlatego poszukują dla siebie innych rozwiązań¹¹. Wybór esperanto jest ich decyzją, zatem czasu poświęconego na uczenie się tego języka nie traktują jako straconego.

Większość respondentów zna kilka języków, a nauka esperanto jest dla nich nowością i odmianą w dotychczasowym procesie edukacji lingwistycznej. Wszyscy podkreślają łatwość uczenia się esperanto oraz szybkość, z jaką robi się postępy w znajomości języka. Zwracają również uwagę na fakt, że esperantystów można spotkać na całym świecie, a grupa ta wydaje się naszym respondentom wyjątkowo serdeczna i otwarta. Pablo mówi: „Tak więc, po roku nauki w samotności i w domu, gdy poczułem się wystarczająco bezpiecznie, zdecydowałem, że czas wyjechać w świat i udałem się do siedziby Związku Esperanto w Buenos Aires, aby spotkać się i porozmawiać osobiście w esperanto z innymi użytkownikami języka. Dla członków Stowarzyszenia dużym, ale miłym zaskoczeniem było pojawienie się obcej osoby mówiącej w esperanto”¹².

Żaden z respondentów nie twierdzi, że esperanto ma szansę zastąpić międzynarodową angielszczyznę, za to są przekonani, że ma szansę funkcjonować niejako obok niej. To nawiązuje do etymologii słowa *esperanto*, które oznacza nadzieję. *Esperantysta* jest osobą mającą nadzieję i taką właśnie cechą charakteryzują się nasi rozmówcy, władający językiem esperanto. „Możliwe, że esperanto przegapiło swoją szansę na stanie się mię-

¹⁰ Erin Zarro, Stany Zjednoczone, rozmowa zapisana 26.05.2023 r.

¹¹ Magdalena Golden, Włochy, rozmowa zapisana 28.03.2023 r.

¹² Pablo León, rozmowa zapisana 26.05.2023 r.

dzynarodowym językiem wiek temu. Jak zauważyła inna osoba, angielski jest językiem handlu, a esperanto językiem zrozumienia i współpracy. Dopóki większy nacisk kładzie się na pieniądze niż na pomoc światu i ludziom, esperanto pozostanie w tle. Esperanto jest znacznie bardziej popularne w Europie niż w Stanach Zjednoczonych. Z tyloma kulturami na tak małym obszarze, większa współpraca jest potrzebna i możliwa”¹³.

Zdaniem Alexiane Page¹⁴ silna rola esperanto jest możliwa tylko w idealnym świecie „[...] byłoby ku temu wiele powodów, ale w rzeczywistości nie sądzę, że kiedykolwiek się to stanie. Niestety wiele krajów pragnie, aby ich język stał się bardziej uniwersalny, odrzucając praktyczność esperanto (jeden z moich nauczycieli esperanto powiedział mi, że generał de Gaulle, prezydent Francji, był przeciwny uczynieniu esperanto oficjalnym językiem Unii Europejskiej. To wielka szkoda, bo byłoby to świetne rozwiązanie)”.

Podsumowaniem informacji o esperanto może być cytat z pracy *Esperanto: Its origins and early history* Christera Kiselmana (2008): „Esperanto to interesujące zjawisko kulturowe, zasługujące na badanie z punktu widzenia wielu dziedzin, zarówno nauk społecznych, jak i lingwistyki. Jego użytkownicy tworzą wieloaspektową grupę rozproszoną na dużych obszarach planety. Ciekawe jest należenie do tej społeczności, ponieważ niewiele innych grup ludzi ma tak zróżnicowane kulturowo zainteresowania, tyle międzynarodowych kontaktów i tak dużą tolerancję dla innych. W dzisiejszej mowie potocznej jest to sieć społeczna. W pewnym stopniu można ją porównać z użytkownikami języka jidysz lub romskiego. Myślę, że być esperantystą jest co najmniej tak interesujące, jak należenie do użytkowników jidysz lub romskiego. Jest jednak różnica. Jeśli chcesz stać się mówiącym w jidysz Żydem lub mówiącym po romsku Romem, a nie jesteś nim z pochodzenia, nie możesz tego zrobić. Ale jeśli chcesz stać się mówiącym w esperanto esperantystą, to możesz”¹⁵.

Podziękowania

Dziękujemy naszym rozmówcom: Magdalenie Golden, Alexiane Page, Tobiaszowi Kubisiowskiemu, Chloe-Lynne, Erinowi Zarro, Osvaldowi Pablowi Leónowi, Richowi Harmanowi i Annie Lowenstein za pomoc w napisaniu niniejszego artykułu.

¹³ Rich Harman, rozmowa zapisana 25.05.2023 r.

¹⁴ Alexiane Page, rozmowa zapisana 25.05.2023 r.

¹⁵ Tłum. A. Makoć. Tekst oryginalny: „Esperanto is an interesting cultural phenomenon and deserves to be studied from the viewpoints of several disciplines, social sciences as well as linguistics. Its speakers form a many-faceted group, dispersed over large parts of the planet. It is interesting to belong to this community, since few other groups of people have so culturally diverse interests, so many international contacts, and such great tolerance for others. In today’s parlance, it is a social network. It can in some respects be compared with the speakers of Yiddish or Romani. I would think that it is at least as interesting to be an Esperantist as to belong to the Yiddish-speakers or the Romani-speakers. But there is a difference. If you would like to become a Yiddish-speaking Jew or a Romani-speaking Gypsy not being one from birth, then you cannot. But if you want to become an Esperanto-speaking Esperantist, then you can”.

We would like to thank our interlocutors: Magdalena Golden, Alexiane Page, Tobiasz Kubisiowski, Chloe-Lynne, Erin Zarro, Osvald Pablo León, Rich Harman, Anna Lowenstein for their help in writing this article.

Ni ŝatus danki niajn interparolantojn: Magdalena Golden, Alexiane Page, Tobiasz Kubisiowski, Chloe-Lynne, Erin Zarro, Osvald Pablo León, Rich Harman, Anna Lowenstein pro ilia helpo verki ĉi tiun artikolon.

Bibliografia

A hundred thousand users in the web Lernu.net (2011), <http://www.liberafolio.org/2011/cent-mil-uzantoj-en-la-retejo-lernu.net> [dostęp: 25.03.2024].

Białostocka Kawiarnia Językowa (b.r.), <https://espero.bialystok.pl/pl/bialostocka-kawiar-nia-jezykowa/?v=9b7d173b068d> [dostęp: 25.03.2024].

Esperanto (b.r.), Duolingo, <https://duolingo.fandom.com/wiki/Esperanto> [dostęp: 25.03.2024].

Faber R. (2022), *Esperanto Language: Is it Still Alive?*, <https://vasco-translator.com/articles/languages/esperanto-language/> [dostęp: 25.03.2024].

It's all Greek to me (b.r.), <https://www.omniglot.com/language/idioms/incomprehensible.php> [dostęp: 25.03.2024].

Kiselman Ch. (2008), *Esperanto: Its origins and early history*, „Prace Komisji Spraw Europejskich PAU”, t. II, s. 39–56.

Lowenstein A. (2012), *Novel Adventurers, Off The Beaten Track: Travels with Esperanto*, <https://noveladventurers.blogspot.com/2012/03/off-beaten-track-travels-with-esperanto.html> [dostęp: 25.03.2024].

Marian J. (b.r.), *Correlatives in Esperanto*, <https://jakubmarian.com/correlatives-in-esperanto/> [dostęp: 25.03.2004].

Potjewyd G. (2021), *One Language to Unite Them All*, <https://theophthalmologist.com/sub-specialties/one-language-to-unite-them-all> [dostęp: 25.03.2024].

Światowy Kongres Esperanto (b.r.), https://www.wikiwand.com/pl/%25C5%259Awiato-wy_Kongres_Esperanto [dostęp: 25.03.2024].

Urban M. (b.r.), *How many people speak Esperanto?*, <http://www.esperanto.net/veb/faq-5.html> [dostęp: 25.03.2024].

Wandel A. (2010), *Esperanto in the Shadow of English*, 95th World Congress of Esperanto, Havana.

Wandel A. (2011), *Esperanto as international language in the shadow of English*, [w:] C. Kiselman (red.), *Proceedings of the 33rd Esperanto Studies Conference*, s. 109–115.

Wandel A. (2012), *Google, Esperanto and Machine Translation*, 97th World Congress of Esperanto, Hanoi.

Wandel A. (2013), *Esperanto Information in the Internet era*, „Esperanto Journal”, October, s. 201.

Wandel A. (2014), *How Many People Speak Esperanto? Esperanto on the Web*, <https://www.indecs.eu/2015/indecs2015-pp318-321.pdf> [dostęp: 25.03.2024].

Wandel A. (2014), *How to become informed about Esperanto on the Internet*, <http://www.slideshare.net/amriw/esperanto-informado-irete> [dostęp: 25.03.2024].

Wielojęzyczna strona do nauki międzynarodowego języka Esperanto, Lernu! (b.r.), <https://lernu.net/> [dostęp: 25.03.2024].

World's first Esperanto Congress in Boulogne-sur-Mer (France), 1905 (2017), <https://sztetl.org.pl/he/file/12037> [dostęp: 25.03.2024].

Abstract

Esperanto. Utopia or reality? – based on contemporary linguistic observations

The aim of this article is to remind readers about Esperanto, a language that was created 136 years ago, and provide a brief description of it. The article mentions the motives behind the creation of Esperanto and the reasons why Esperanto speakers continue to use it despite the great popularity of the English language. Esperanto has been characterized and modern examples of its use included. The role of Esperanto in the world is examined, as well as the users themselves. An attempt is made to answer the question of whether Esperanto could ever become an international language again. For the purpose of the research, several interviews were conducted with authentic Esperanto speakers living in various countries to highlight the characteristics that testify its popularity and vitality within this group.

Keywords: Esperanto, constructed language, international language

Abstraktaĵo

Esperanto. Utopio aŭ realo? – surbaze de nuntempaj lingvaj observoj

La celo de la artikolo estas memori la legantojn pri Esperanto, lingvo kreita antaŭ 136 jaroj, kaj doni mallongan priskribon de ĝi. La artikolo mencias la motivojn de la kreado de Esperanto kaj la kialojn, kial Esperanto-parolantoj daŭre uzas ĝin malgraŭ la granda populareco de la angla lingvo. Esperanto estis karakterizita kaj modernaj ekzemploj de ĝia uzo inkluzivis. Oni ekzamenis la rolon de Esperanto en la mondo, same kiel la uzantojn mem. Oni klopodas respondi al la okaza demando, ĉu Esperanto povus iam denove fariĝi internacia lingvo. Por la celo de la esploro, estis faritaj pluraj intervjuoj kun aŭtentaj Esperanto-parolantoj loĝantaj en diversaj landoj por reliefigi la trajtojn, kiuj atestas ĝian popularecon kaj vivecon ene de tiu grupo de interparolantoj.

Ŝlosilvortoj: Esperanto, konstruita lingvo, internacia lingvo